

شناسایی فرصتهای مشارکت دانشجویان در اداره امور دانشگاه و ارائه مدلی برای آن

مقاله پژوهشی
اصیل
**Original
Article**

احسان جندقی^۱، حمیدرضا آراسته^۲، بیژن عبدالهی^۳، حسین عباسیان^۴

چکیده

هدف: این مطالعه با هدف شناسایی فرصتهای مشارکت دانشجویان برای به کارگیری آنان در اداره امور دانشگاه انجام شد. **روش:** این مطالعه از نوع کیفی به روش تحلیل محتوا و بر اساس مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته با صاحب نظران مدیریت آموزشی و آموزش عالی در حوزه های آموزشی، پژوهشی و فرهنگی دانشجویی دانشگاههای دولتی استان قم به روش نمونه گیری هدفمند تا اشباع نظری به تعداد ۱۷ نفر بود. **یافته ها:** با توجه به مصاحبه های انجام شده و تجزیه و تحلیل آنها، فرصتهای مشارکت دانشجویان در اداره امور دانشگاه در چهار مقوله آموزشی، پژوهشی، فرهنگی دانشجویی و راهنمایی و مطالبه گری تقسیم شدند و طبق آن، مدل پژوهش طراحی شد. **نتیجه گیری:** با توجه به مدل طراحی شده و همچنین وضعیت ساختاری و محدودیتهای آیین نامه ای، می توان در حوزه های مختلف از مشارکت دانشجویان در اداره امور دانشگاهها استفاده کرد.

واژگان کلیدی: مدیریت مشارکتی، فرصتهای مشارکت، بکارگیری دانشجویان، اداره امور دانشگاه.

◆ تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۰۲؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۰۳

۱. دانشجوی دوره دکتری مدیریت آموزشی، دانشکده مدیریت، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

essanj@gmail.com ، std_E.Jandaghi@khu.ac.ir

۲. استاد مدیریت آموزش عالی، گروه مدیریت آموزشی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه خوارزمی.

تهران، ایران (نویسنده مسئول). Arasteh@khu.ac.ir

۳. استاد، گروه مدیریت آموزشی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

biabdollahi@khu.ac.ir

۴. دانشیار گروه مدیریت آموزشی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

h_abbasian@khu.ac.ir

الف) مقدمه

با توجه به پیچیدگی‌های موجود در سبک زندگی فردی و سازمانی در عصر کنونی؛ وجود مشارکت، تعامل و همکاری در پیشبرد اهداف و موفقیت، نقش اساسی پیدا کرده است. تقویت روحیه افراد، افزایش تفاهم متقابل، افزایش بهره‌وری و کارایی، ابتکار و خلاقیت، افزایش همکاری بین افراد، ایجاد زمینه مناسب برای پذیرش تغییرات و تحولات، سهمی بودن افراد در امور، ایجاد حس تعلق و وفاداری افراد به مجموعه و کاهش نرخ ترک خدمت، از مزایای ویژه مشارکت افراد در سازمان است (سی^۱ و همکاران، ۱۹۹۸). در سازمانهای مشارکتی به دلیل اینکه اعضای تصمیم‌گیر و مجری در بدنه سازمان حضور فعال دارند، می‌توانند در تصمیمات و برنامه‌ریزی‌ها به صورت هدفمند عمل کرده و فعالیت‌هایی را طراحی و اجرا کنند که بتواند اهداف و نیازهای سازمان را پوشش دهد. بنابر این، ایجاد فضای مشارکتی در سازمان و جلب مشارکت ذی‌نفعان در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها، دارای مزایای زیادی بوده و منجر به افزایش تعهد، بالا رفتن انگیزه اعضا بریا کار و تحقق اهداف سازمان و همچنین انطباق بیشتر و بهتر اهداف سازمانی با اهداف فردی خواهد شد. به عبارت دیگر؛ می‌توان گفت که وجود فضای مشارکتی در سازمان و جامعه، مزیتی دوسویه خواهد داشت؛ از یک سو، جامعه می‌تواند از ظرفیت و پتانسیل اعضای خود برای رسیدن به اهداف و موفقیت بهره‌مند شود و از سوی دیگر، افراد در چنین فضایی ارتقا یافته و سطح دانشی و مهارتی خود را بالا خواهند برد.

دانشگاه به عنوان ابزار پرورش جامعه، در فضای علمی، فرصت بسیار مناسبی را برای تربیت، کشف استعداد و آماده‌سازی افراد جامعه دارد که می‌تواند هم آنان را برای زندگی اجتماعی در زندگی پس از دانشگاه آماده کند و هم با شناسایی این ظرفیتهای، در پیشبرد اهداف دانشگاه از آنها استفاده کند. از طرفی، مشارکت دانشجویان در اداره امور دانشگاه یکی از مسائل جدی پیش روی دانشگاههاست. مشارکت دانشجویان در اداره امور دانشگاه، فرایندی آموزشی است که می‌تواند به عنوان اصلی‌ترین مرحله آموزشی و حرفه‌ای‌سازی دانشجویان در طول تحصیل قرار گیرد (پلاناس^۲ و همکاران، ۲۰۱۳) که شامل جنبه‌های برجسته علمی و غیر علمی برگرفته از تجربه دانشجویان در محیط آموزشی است (کوآتس^۳، ۲۰۰۷). با بررسی اولیه این موضوع می‌توان گفت که با وجود آیین‌نامه‌های مختلف در به

---

1. See
2. Planas
3. Coates

شناسایی فرصتهای مشارکت دانشجویان در اداره امور دانشگاه ... ۱۹۳

کارگیری دانشجویان در امور دانشگاه، اقدامات صورت گرفته بیشتر در فعالیتهای کم‌اهمیت، مانند خدمات کپی و پرینت و... بوده است. همچنین به جای استفاده از ظرفیتهای و استعداد های دانشجویان، بیشترین عامل به کارگیری آنان در این موقعیتهای، تأمین مخارج دانشگاهی افراد و جبران ضعف مالی آنان بوده است. (منوچهری و همکاران، ۱۳۹۸)

سؤال اصلی اینجاست که با وجود مزایای استفاده از ظرفیت دانشجویان در اداره امور دانشگاه، چرا از این ظرفیت‌ها به خوبی در فضای دانشگاه استفاده نمی‌شود؟ در پاسخ به این سؤال می‌توان گفت که اولاً، با وجود محدودیتهای قانونی و آیین‌نامه‌ای در دانشگاه، به درستی فرصتهای استفاده از ظرفیت و توانمندی دانشجویان در فضای دانشگاه شناسایی نشده‌اند.^۱ ثانیاً، رویه مشخص و هدفمندی برای شناسایی استعداد و توانمندی دانشجویان برای اداره این امور صورت نگرفته است. همچنین فرایند یا مدل روشنی برای شناسایی فرصتهای مشارکت و استعدادیابی دانشجویان وجود ندارد. ضعف وجود سازوکاری مشخص در شناسایی فرصتهای مشارکت و ظرفیتهای دانشجویان و ضعف به کارگیری این پتانسیل در مسیر موفقیت دانشگاه و دانشجو، باعث افت انگیزه آنها برای فعالیت در راستای اهداف تعالی دانشگاه و تحقق آنها شده است. به دلیل فاصله گرفتن دانشجو با اهداف اصلی آموزشی تربیتی دانشگاه، اشراف آنها بر مأموریت اصلی دانشگاه کاهش یافته و تطبیق‌پذیری کمتری بین فعالیت آنها با رسالت دانشگاه شده است. به علاوه، عدم مشارکت و همکاری دانشجویان، باعث کاهش خلاقیت، بهره‌وری و کارایی آنان شده و منجر به کاهش تفاهم متقابل بین افراد و حس تعلق و وفاداری دانشجویان به دانشگاه می‌شود (قاسمی روشناوند و همکاران، ۱۴۰۱). همچنین تأثیر منفی نیز بر سطح تحصیلی و ماندگاری دانشجویان خواهد داشت و امکان ترک از تحصیل آنها را افزایش می‌دهد و مانعی برای پذیرش تغییرات و تحولات در دانشگاه خواهد بود.

با تمام مزایای و فرصتهای تهدیدهای اشاره شده در زمینه مشارکت دانشجویان در امور دانشگاه، با بررسی مطالعات انجام شده مشخص شده است که با وجود برشمردن مزایای این طرح بر شخصیت و رفتار دانشجویان، مانند ارتباطات مؤثر، تفکر انتقادی، خود‌مدیریتی، آشنایی با فناوری‌های روز، توانایی حل مسئله و مسئولیت‌پذیری اجتماعی (شولز^۲ و همکاران، ۲۰۰۹) و همچنین بیان روشهای متداول مشارکت از قبیل شرکت در جلسات

۱. برگرفته از دستورالعمل کار دانشجویی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری - ابلاغیه ۱۳۹۵/۱۰/۱۹

مشاوره، بحث و گفتگو، اردوها و سفرهای علمی برای شرکت در کنفرانسها و همایشها، اما پژوهش مستقل و ویژه‌ای برای تعریف دقیق مسئله و طراحی الگویی مناسب و جامع برای جلب مشارکت و تعامل دانشجویان در دانشگاه صورت نگرفته است و بیشترین تمرکز در حوزه فعالیتهای فرهنگی پرورشی دانشجویان از جمله امیریانزاده و همکاران (۱۳۹۰)، ابراهیمی و همکاران (۱۳۹۴) و مظهرعلی و مسعود احمد (۲۰۱۹) بوده و به سایر جنبه‌های علمی و آموزشی دانشجویان پرداخته نشده است. بر این اساس و با توجه به اهمیت موضوع و شکافهای پژوهشی موجود در این زمینه، این مطالعه به بهره‌گیری از نظرات صاحب‌نظران این حوزه و تحلیل محتواها و مکتوبات مرتبط با موضوع، به دنبال شناسایی فرصتهای مشارکت و همکاری دانشگاه در اداره امور دانشگاه خواهد بود.

۱. مبانی نظری پژوهش

یک) اهمیت مشارکت جامعه دانشگاهی در امور دانشگاه

تأکید مدیریت مشارکتی در دانشگاهها بر توافق جمعی، قدرت مشارکتی، تعهدات و آرمانهای مشترک، مشورت و مسئولیتهای همگانی است (آراسته، ۱۳۹۱). دانشجویان، استادان و کارکنان، به عنوان اعضای فعال در فرایندهای تصمیم‌گیری و فعالیتهای دانشگاه شناخته می‌شوند. بنابر این، با به کارگیری مدیریت مشارکتی، فرصتهای مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها و روندهای مختلف دانشگاه به صورت عمومی برای همه اعضا فراهم می‌شود. این امر باعث افزایش شفافیت و عدالت در تصمیم‌گیری‌ها و بهبود روابط بین اعضا می‌شود. به عبارت دیگر؛ با به کارگیری مدیریت مشارکتی، فرصتهایی برای تصمیم‌گیری دموکراتیک در دانشگاه فراهم شده و باعث افزایش ارتباط و همکاری بین اعضای دانشگاه می‌شود که این امر می‌تواند منجر به ایجاد روابط مثبت و افزایش تعاملات سازنده بین اعضا شود. این فرصت به افراد کمک می‌کند تا مهارتهای همکاری، ارتباطات بین فردی، رهبری، حل مسئله و امور دیگر را توسعه دهند. این شیوه منجر به توسعه مهارتهای ارتباط، کار گروهی و حل مسئله خواهد شد (هارتمن^۱ و همکاران، ۲۰۱۹). از این رو، با به کارگیری این سبک مدیریت، اعضا می‌توانند در فرایند تصمیم‌گیری‌ها شرکت کنند و نظرات خود را ارائه دهند. این رویکرد، دموکراسی داخلی دانشگاه و به تبع آن، فرهنگ مشارکتی را در دانشگاه ارتقا می‌دهد.

این فرهنگ به دانشجویان، اساتید و کارکنان امکان می‌دهد تا در زمینه‌های مختلف به طور فعال با یکدیگر همکاری کنند (مورا^۱ و همکاران، ۲۰۱۶). اعضای دانشگاه احساس خواهند کرد صدایشان شنیده می‌شود. مهم‌ترین دلیل برای اهمیت مدیریت مشارکتی در دانشگاه این است که با فراهم کردن فرصتهای مشارکت و شرکت در تصمیم‌گیری‌ها، اعضای دانشگاه احساس مالکیت و تعلق به دانشگاه خواهند داشت. احساس مالکیت و تعلق باعث می‌شود اعضا بیشتر از منابع و ظرفیتهای دانشگاه در مسیر بهبود و پیشرفت آن استفاده کنند و احساس کنند ارتباط نزدیک‌تری با دانشگاه و توانایی تأثیرگذاری بر ساختار و سیاستهای دانشگاه را دارند. این اعتماد و تعلق باعث می‌شود اعضا به طور فعال در فعالیتهای تصمیم‌گیری‌های دانشگاه شرکت کنند و به آن تعلق داشته باشند. بسیاری از رهبران سازمانهای مبتنی بر وفاداری، تلاش می‌کنند محیطی را در سازمان فراهم کنند که اعضا در آن احساس تعلق داشته باشند (هاتاوی،^۲ ۲۰۲۰). همچنین، احساس مالکیت و تعلق باعث می‌شود که اعضا به طور فعال در تصمیم‌گیری‌ها و فعالیتهای دانشگاه شرکت کرده و به آن ارزش اضافه کنند. بنابر این؛ مدیریت مشارکتی در دانشگاه نه تنها بهبود عملکرد و پیشرفت دانشگاه را تسهیل می‌کند، بلکه اعضای دانشگاه را به عنوان شرکای فعال در فرایندهای تصمیم‌گیری و فعالیتهای تشویق و احساس مالکیت و تعلق به دانشگاه را تقویت می‌کند.

مدیریت مشارکتی در دانشگاه به مفهوم ایجاد یک فضای مشارکتی و همکاری بین اعضای دانشگاه، شامل دانشجویان، اساتید، کارکنان و سایر افراد مرتبط است. این رویکرد مدیریتی از اهمیت بالایی برخوردار است و به دانشگاه امکان می‌دهد تا با استفاده از منابع و توانمندی‌های داخلی خود، بهبود و توسعه را در حوزه‌های مختلف مانند آموزش، پژوهش و خدمات دانشجویی داشته باشد. به عبارت دیگر؛ مدیریت مشارکتی فرایندی است که در آن، دانشگاه با همکاری اعضای جامعه دانشگاهی، از جمله دانشجویان، اساتید و کارکنان، تصمیم‌گیری و اجرای سیاستها و فعالیتهای خود را انجام می‌دهد. در این رویکرد، افراد مختلف در فرایندهای تصمیم‌گیری و مشارکت در مدیریت دانشگاهی شرکت می‌کنند. مدیریت مشارکتی در دانشگاه به منظور افزایش شفافیت، عدالت، پاسخگویی و بهبود فرایندهای تصمیم‌گیری و اجرایی ایجاد می‌شود. این نوع مدیریت، بر اهمیت نقش اعضای

جامعه دانشگاهی تأکید دارد و تلاش می‌کند از اطلاعات و دانش آنان در فرایندهای تصمیم‌گیری، بهره‌برداری کند.

دو) ضرورت مشارکت دانشجویان در دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی

سازمانهای آموزشی نیازمند افرادی‌اند که بتوانند در تحقق اهداف آنها تأثیرگذار و سهیم باشند. تربیت چنین افرادی با مطالعه دقیق و تربیتی فرایندمحور در سیستم‌های آموزشی امکان‌پذیر خواهد بود. از طرفی، دانشگاهها به عنوان ابزار تربیتی جامعه و محور ارتقای دانش در سطح عالی، نقش بسیار مهمی در آماده‌سازی اعضای جامعه دارند و رسالت اصلی آنها، تربیت نیروی انسانی لازم برای پیشرفت در جنبه‌های مختلف کشور است (شاکرمی و همکاران، ۱۳۹۶). دانشگاه به عنوان قلب جامعه مدرن تلقی می‌شود؛ جامعه‌ای که افراد آن را کسانی تشکیل می‌دهند که خود در فضای دانشگاهها تربیت و پرورش می‌یابند (سراج‌زاده، ۱۳۹۴: ۵۳). با توجه به تغییر و تحولات گسترده در شرایط اقتصادی و اجتماعی جهانی، تغییر در کارکردهای سنتی دانشگاهها امری ضروری به نظر می‌رسد. به عبارت دیگر؛ با توجه به تغییرات محیط پیرامونی دانشگاه و تحولات به وجود آمده در شرایط اقتصادی و بازار کار، علاوه بر کارکرد سنتی دانشگاه در انتقال دانش، بایستی مهارتهایی را نیز به دانشجویان آموخت که بتوانند بر چالشهای ناشی از تغییرات محیط پیرامونی غلبه کنند. (آذری، ۱۳۸۵)

دانشگاه شاید بهترین و آخرین فرصت برای کسب مهارتهای زندگی باشد؛ زیرا مشغولیتها و سرگرمی‌های پس از تحصیل، فرصت کمتری را برای فراگیری آن فراهم خواهد کرد و شاید دانشگاه بهترین فرصت برای دانشجویان باشد تا با مشارکت و همکاری با یکدیگر در امور دانشگاه، مهارتهای لازم را برای زندگی بهتر در جامعه کسب کنند. از این رو، می‌توان نتیجه گرفت که دانشگاه به عنوان ابزار تربیتی جامعه، در فضایی آکادمیک، فرصت بسیار مناسبی برای تربیت، کشف استعداد و آماده‌سازی افراد جامعه را دارد که می‌تواند هم آنان را برای یک زندگی اجتماعی در زندگی پس از دانشگاه آماده کند و هم با شناسایی این ظرفیتهای در پیشبرد اهداف دانشگاه از آنها استفاده کند. مشارکت دانشجویان در دانشگاه به مانند مشارکت افراد در جامعه، یکی از شاخصهای تعالی و اثربخشی آموزشی دانشگاه تلقی می‌شود (ساکورای، ۲۰۱۴^۱) که میزان آن در امور دانشگاه، در جوامع و حتی دانشگاههای مختلف، متفاوت است. اما آنچه مشخص است، در کشورهای توسعه‌یافته،

مشارکت دانشجویان در فرایند یاددهی و یادگیری مورد توجه قرار گرفته است. (ترولر،^۱ ۲۰۱۰)

از نگاه بولوینسکا^۲ و همکاران (۲۰۲۰)، اهمیت مشارکت دانشجویان این است که نه تنها به عنوان یک ذی نفع، بلکه شریک برابر در فرایندهای اداره دانشگاه و در فرایند تضمین کیفیت آموزش عالی هستند. او اشاره می کند که صدای دانشجویان به عنوان یک مفهوم مدیریتی، بایستی با سازوکارهایی مانند نمایندگی دانشجویان در نهادهای حاکمیتی دانشگاه، فعالیتهای دانشجویان در گروههای پیشرو برنامه های آموزشی، نظرسنجی از دانشجویان، بحثهای غیر رسمی منظم بین دانشجویان و اساتید و مدیریت دانشگاه فعال باشد.

مشارکت دانشجویان در ساختار حکمرانی در درون دانشگاه، از مهم ترین مسائلی است که سالهاست مورد توجه نظامهای دانشگاهی پیشرو جهان قرار گرفته است (کیخا و همکاران، ۱۴۰۱). مشارکت دانشجویان در اداره امور دانشگاه به عنوان یک عنصر اساسی در مدیریت دانشگاه مهم است. واعظی و همکاران (۱۴۰۱) بیان می کنند که نظام مدیریت دانشگاهی بازوی اجرایی حکمرانی دانشگاهی و سازمان دهنده، هماهنگ کننده و ناظر بر فرایندهای حوزه های عملکردی دانشگاه است. بخشی از توسعه اجتماعی دانشگاه در گرو حضور فراگیر و تعاملی ذی نفعان دانشگاه در این نظام است. دانشجویان به عنوان اعضای جامعه دانشگاهی، دیدگاهها و نیازهای خاصی دارند و می توانند با مشارکت در فرایندهای اداری، این نیازها را بررسی و برآورده کنند. از سوی دیگر، مدیریت دانشگاه نیز بایستی در حین اتخاذ تصمیمات مربوط به رشد کلی دانشجویان، علایق و نظرات دانشجویان را در نظر بگیرد. (شاه عابلی^۳ و همکاران، ۲۰۲۰)

مشارکت دانشجویان در اداره امور دانشگاه می تواند شفافیت و شرکت پذیری را در تصمیم گیری های مربوط به سیاستها و برنامه های دانشگاه افزایش دهد. این امر به دانشجویان امکان می دهد تجربیات و نظرات خود را به اشتراک بگذارند و در فرایند تصمیم گیری دخیل باشند. همچنین می تواند بهبود فرایندهای اداری دانشگاه را به همراه داشته باشد؛ زیرا دانشجویان به عنوان اعضای جامعه دانشگاهی، نیازها و مسائل خود را بهتر ارائه می دهند و بهبودهای لازم را پیشنهاد می کنند و در نتیجه، تصمیمات اداری بهتر و با توجه به نیازهای واقعی دانشجویان گرفته شود.

---

1. Trowler
2. Bulvinska
3. Haque Shahabul

سه) شناسایی فرصتهای مشارکت دانشجویان در اداره امور دانشگاه

شناسایی فرصتهای مشارکت دانشجویان در اداره امور دانشگاه حائز اهمیت است. مشارکت دانشجویان در امور دانشگاه و آشنایی آنان با مسائل، مشکلات و برنامه‌های دانشگاه می‌تواند در کاهش مشکلات و رفع موانع، نقش مؤثری داشته باشد. دانشجویان دائمی‌ترین نظارت بر روند دانشگاه را دارند و مسئولان می‌توانند بسیاری از ضوابط را از طریق رفتار دانشجویان ارزیابی کنند (ناتارجان، ۱۳۷۹). شناسایی فرصتهای مشارکت دانشجویان در اداره امور دانشگاه، از این نظر مهم است که باعث می‌شود دانشجویان به عنوان عضوی فعال و مؤثر در جامعه دانشگاهی شناخته شوند و از توانمندی‌هایشان برای حل مسائل دانشگاه و جامعه بهره‌برداری شود. همچنین، این فرصتها به دانشجویان امکان می‌دهد تا مهارتهای شغلی خود را توسعه داده و تجربه کاری مرتبط با رشته تحصیلی خود را کسب کنند. این فرصتها مانند کارگاههای آموزشی، دانشجویان را برای احراز شغل، حرفه و کسب و کار در مشاغل گوناگون آموزش داده، تحویل جامعه می‌دهند (لیث و همکاران، ۱۳۹۱). این فرصتها همچنین می‌توانند منجر به افزایش اعتماد به نفس و ارتقای روحیه کاری آنان شوند (جویباری و همکاران، ۱۳۹۷). همچنین، فرصتهای مشارکت دانشجویان می‌توانند بهبود فرهنگ مشارکت در دانشگاه و جامعه را نیز نتیجه دهند. با شناسایی فرصتهای مشارکت دانشجویان، دانشگاهها می‌توانند از توانمندی‌های دانشجویان برای حل مسائل دانشگاه و جامعه بهره‌برداری کنند. برای مثال، دانشجویان می‌توانند در جلسات تصمیم‌گیری دانشگاه شرکت کنند و نظرات و پیشنهادهای خود را برای بهبود مسائل دانشگاه ارائه دهند. همچنین می‌توانند در طرحهای پژوهشی و فناوری دانشگاه شرکت کرده و تجربه کار در حوزه‌های مختلف را کسب کنند. در کنار این، فرصتهای مشارکت دانشجویان می‌توانند به دانشگاه کمک کنند تا با دانشجویان ارتباط بیشتری برقرار کند و نیازهای آنان را بهتر درک کند. همچنین، این فرصتها می‌توانند به دانشجویان امکان ارتباط با صنعت و بازار کار را نیز بدهند و به آنان کمک کنند تا در آینده، بهتر در بازار کار عمل کنند.

۲. پیشینه پژوهش

پلاتاس و همکاران (۲۰۱۳) با تحلیل مشارکت دانشجویان در مدیریت دانشگاه با هدف شناسایی موانع اصلی مشارکت دانشجویان در مدیریت دانشگاه، به دنبال ارائه پیشنهادهایی برای چگونگی تسهیل مشارکت دانشجویان در دانشگاه و تأثیر آن بر عملکرد دانشگاه بودند.

آکینه^۱ در پژوهش خود با عنوان «اثربخشی اداری در نظام دانشگاهی: مسیر مشارکت دانشجویان در حاکمیت»، نشان داد که بین مشارکت دانشجویان در اداره دانشگاه و اثربخشی اداری، رابطه معناداری وجود دارد. به عبارت دیگر، اثربخشی اداری در دانشگاه‌ها زمانی افزایش می‌یابد که به دانشجویان در فرایند تصمیم‌گیری جایگاهی داده شود. دانشجویان در دانشگاه‌های دولتی و خصوصی ایالت اکیتی، به طور نسبی در مدیریت دانشگاه شرکت داشتند و مشارکت دانشجویان در کمیته‌های مختلف که وظیفه مدیریت دانشگاه را بر عهده داشتند، در تعیین اثربخشی اداری دانشگاه‌های دولتی و خصوصی در ایالت اکیتی حیاتی بود.

فعلی و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهش خود با عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت دانشجویان در فعالیتهای پژوهشی و تولید علم» نشان دادند مشارکت اکثر دانشجویان در فعالیتهای علمی و پژوهشی در حد مطلوب بوده است. نتایج حاصل از ضریب همبستگی پیرسون نشان داد که مشارکت در فعالیتهای پژوهشی با متغیرهای دیدگاه راجع به پژوهشهای دانشجویی در کشور، تبادل علمی دانشجویان، دسترسی به تسهیلات پژوهشی، دیدگاه راجع به وضعیت مالی و پژوهش و توانایی علمی استادان رابطه مثبت و معناداری دارند. نتایج حاصل از رگرسیون گام به گام نشان داد که متغیرهای توانایی علمی استادان و دسترسی به تسهیلات پژوهشی ۵۸/۲ درصد تغییرات فعالیتهای علمی و پژوهشی دانشجویان را تبیین می‌کنند. واعظی و همکاران (۱۴۰۱) نیز با هدف این پژوهش، شناسایی مؤلفه‌ها و ابعاد ارتقای مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی ایران از طریق یافته‌ها نشان داد که مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی در ایران وضعیت مطلوبی ندارد که نبود تمایل به کار گروهی در کنار تمرکزگرایی دانشگاهها و ضعف ساختارهای مشارکتی از موانع مهم آن است.

شاه‌عابد و همکاران (۲۰۲۰)، پژوهش خود را با هدف پاسخ به این سؤالات که چه چیزی دانشجویان را برای شرکت در سازمانهای دانشجویی تشویق می‌کند؟ چگونه دانشجویان در تصمیم‌گیری مدیریت دانشگاه مشارکت می‌کنند؟ و چگونه چنین مشارکتی بر رشد کلی دانشجویان تأثیر می‌گذارد؟ انجام دادند و تمرکز خود را بر عوامل مؤثر بر جلب مشارکت دانشجویان در مدیریت دانشگاه قرار دادند. همچنین الکساندر^۲ و همکاران (۲۰۲۰) در

---

1. Akinyeye
2. Alexander

پژوهش خود در خصوص مشارکت دانشجویان در برنامه‌ریزی درسی، نشان دادند سطح مشارکت دانشجویان در تعیین اهداف آموزشی، ماهیت و کمیت تکالیف و امتحانات، در حد متوسط بوده و مشارکت آنان در ترسیم برنامه دانشگاه، در سطح پایینی است. بنابر این، این مطالعه توصیه می‌کند باید سیاستی درخصوص نمایندگی دانشجویان در انجمنها و جلسات کارکنان و سایر کمیته‌های اجرایی دانشگاه صورت گیرد.

بهلولی و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهش خود با عنوان «عوامل تأثیرگذار بر میزان مشارکت دانشجویان در فرایند ارزشیابی اساتید از دیدگاه اعضای هیئت علمی و دانشجویان دانشکده دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی تبریز» به این نتیجه رسیدند که مشارکت حداکثری دانشجویان در ارزشیابی اساتید می‌تواند منجر به ارتقای کیفیت آموزشی شود. از این رو شناسایی موانع مشارکت دانشجویان در ارزشیابی اساتید، قدم اول در رفع مشکلات این فرایند است. همچنین نیازی و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهش «طرحی نو برای مشارکت اجتماعی دانشجویان ایرانی در دانشگاه (فرا ترکیب)»، نشان دادند پنج عامل اجتماعی، فردی، نگرش مشارکتی، فرهنگی و روانی بر مشارکت اجتماعی دانشجویان اثرگذارند که عامل اجتماعی شامل اعتماد اجتماعی، کارآمدی انجمنهای علمی، مزایای عضویت در انجمنها و نشاط اجتماعی، عوامل فردی شامل سن، جنس، تحصیلات، رشته تحصیلی، وضعیت اشتغال، عامل نگرش مشارکتی در برگیرنده مشارکت اجتماعی، فعالیت مشارکتی و رفتار مشارکتی، عامل فرهنگی شامل رسانه، تلویزیون، شبکه‌های اجتماعی، دینداری، فرهنگ و عامل روانی هم در برگیرنده احساس بی‌قدرتی، رضایت از زندگی، حرمت نفس، روحیه مشارکتی و مدارای اجتماعی است. نتایج نشان می‌دهد با افزایش و گسترش مشارکت دانشجویان در امور دانشگاه، همه ابعاد اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی زندگی دانشجویی توسعه می‌یابد و موجب تقویت همبستگی، بهبود کیفیت زندگی دانشجویی و در نهایت بروز خلاقیت و خودباوری می‌شود.

با توجه به بررسی ادبیات و یافته‌های پژوهشهای انجام شده در محدوده موضوع مشارکت دانشجویان در مدیریت دانشگاه، می‌توان نتیجه‌گیری کرد که اکثر مطالعات در زمینه مشارکت دانشجویان، حول محور فرصتهای مشارکت دانشجویان یا عوامل مؤثر بر جلب مشارکت دانشجویان و همچنین موانع جلب مشارکت آنها در سیستم دانشگاهی انجام شده است. از طرف دیگر، مشارکت دانشجویان در موضوعات آموزشی، مانند ارزشیابی اساتید، همکاری در فعالیتهای کلاسی و درسی با سایر دانشجویان و استاد؛ فعالیتهای فرهنگی

اجتماعی، مانند فعالیتهای ورزشی و انجمنهای علمی، فعالیتهای پژوهشی و تولید دانش و همچنین تأثیر آن بر نظام مدیریتی و حکمرانی در دانشگاهها تقسیم شده است. درخصوص بررسیهای انجام شده، گفتنی است که اکثر آنها بیشتر بر یک حوزه خاص مثلاً آموزش یا پژوهش تمرکز داشته و نگاه جامع به تمامی ابعاد فعالیتهای دانشجویان در دانشگاه نداشته‌اند. از این رو، این پژوهش قصد دارد با نگاهی جامع از منظر نقش دانشجویان در نظام مدیریتی و اداره امور دانشگاه در حوزه‌ها و بخشهای موجود، فرصتهای مشارکت آنان را در فضای دانشگاهی شناسایی کند.

(ب) روش‌شناسی پژوهش

طرح این پژوهش کیفی از نوع تحلیل محتوا بود. با توجه به اینکه هدف، ارائه مدل بوده و مطالعات زیادی در این زمینه انجام نشده است، از تحلیل محتوای نظر صاحب‌نظران این امر استفاده شد. جامعه آماری پژوهش شامل متخصصان رشته‌های مدیریت آموزشی و آموزش عالی و معاونان سه گانه آموزش، پژوهش و دانشجویی - فرهنگی دانشگاههای دولتی استان قم بود. با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند و تا اشباع نظری، با ۱۷ نفر از جامعه یاد شده مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته انجام شد. افراد برگزیده برای مصاحبه، شامل معاونان فعلی و سابق دانشگاه، رؤسای دانشکده‌ها و مسئولان و کارشناسان ادارات در دانشگاهها و دارای تخصص در رشته‌های مدیریت، مهندسی، حقوق، فلسفه و کلام و الهیات بودند.

با استفاده از تحلیل محتوا و کدگذاری ۱۷ مصاحبه انجام شده، ۹۳ کد اولیه استخراج شد. کدهای تکراری و غیر مرتبط حذف شدند و ۵۸ کد اولیه نهایی برای تبدیل شدن به مفاهیم، وارد مرحله کدگذاری مفهومی شدند. روند استخراج کدهای جدید به طور طبیعی در مصاحبه‌های نهایی کاهش می‌یابد و فرایند مصاحبه تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافته است. تعداد مجموع کدهای جدید، ۵۸ مفهوم اولیه است. در نهایت با سپری کردن فرایند تأیید کدهای استخراج شده و کدگذاری‌ها، مدل فرصتهای مشارکت دانشجویان در امور دانشگاه طراحی شد. در پایان برای بررسی اعتبار مدل، پرسشنامه‌ای طراحی و نظر صاحب‌نظران در خصوص اعتبار مدل جمع‌آوری شد که در جدول ۲ قابل مشاهده است.

ج) یافته‌ها

با توجه به مصاحبه‌های انجام شده و تجزیه و تحلیل آنها، فرصتهای مشارکت دانشجویان در اداره امور دانشگاه در چهار مقوله آموزشی، پژوهشی، فرهنگی دانشجویی و راهنمایی و مطالبه‌گری تقسیم شدند. برای نمونه، در مقوله فرهنگی دانشجویی، مفاهیم استخراج شده از فرصتهای مشارکت دانشجویان مطابق جدول ۱ می‌باشد.

جدول ۱: مفاهیم فرعی و اصلی مقوله اصلی «فرهنگی دانشجویی»

مقوله اصلی	مقوله فرعی	مفهوم	کدهای اولیه
فرهنگی دانشجویی	امور تربیتی	مسئول انتظامات خوابگاه	<ul style="list-style-type: none"> - ما الان هم توی خوابگاهها شروع کردیم که از ظرفیت طلبه استفاده کنیم - ما الان متصدی خوابگاه رو فرضا نیاز داریم خوب امکان جذب نیرو نداریم خوب اومدیم از ظرفیت دانشجو استفاده کردیم به عنوان متصدی خوابگاه یا ناظم و خوابگاه خواهران - مثلاً کارهایی که توی خوابگاه ها نیاز هست که باید براش کارمند گذاشته بشه مثلاً ما اومدیم ماشین لباسشویی مستقر کردیم این یه مدیر می‌خواد و اگه همینطوری شما رها کنید ۲۰ روز دیگه ماشین لباسشویی رو باید بندازی دور یه مدیری باید نظارت کنه - یا بحث حضور و غیاب خوابگاه خواهران داریم به یک متصدی و یک ناظمه توی اون خوابگاه هست خب اون اگر بره حضور و غیاب تک تک اتاق‌ها کی اونجا دفتر باشه به خاطر همین دانشجو کمک کار ناظمه‌های ما هستند
		برگزاری فعالیت‌های تربیتی در خوابگاه	<ul style="list-style-type: none"> - خلاصه خوابگاه آسیب‌های خاص خودشو داره. کانون‌ها و تشکل‌ها و صنف‌ها و غیره به خصوص برای بچه‌های غیر بومی میتونه وقت‌های آزادشون رو پر کنه

شناسایی فرصتهای مشارکت دانشجویان در اداره امور دانشگاه ... ♦ ۲۰۳

	<p>برگزاری دوره‌های پودمانی تربیتی</p>	<p>- این‌ها می‌تونن خیلی از کم و کاستی‌های دوره‌های آموزشی و تربیتی رو جبران کنن</p> <p>- ما داریم تلاش می‌کنیم مرکز مشاوره را هم اضافه کنیم که دانشجو بره توی منطقه خودش یک مرکز مشاوره رو تاسیس کنه که یک بخشی حمایتش می‌کنیم بعد بهش برنامه بدیم</p>
<p>امور فرهنگی هنری</p>	<p>عضویت در کانون‌های فرهنگی هنری</p>	<p>- ما آماده‌ایم که از دانشجویان در کانون‌ها استفاده کنیم حتی به دانشجو توی به حوزه‌ای علاقه داشته ما اون کانون رو اصلاً نداشتیم. اون کانون ایجاد شد</p> <p>- ممکن هستش که علایق هنری داشته باشند ادبی باشه شعری باشه دینی اعتقادی مذهبی باشه خوب شما میایی اون رو تو کانون‌هایی که برای این منظور در نظر گرفته شده مدیریتشون می‌کنی</p> <p>- کانون‌های فرهنگی تنها به یک رشته اختصاص نداره مثلاً کانون قرآن یا کانون موسیقی کانون شعر هست کانون ادبیات کانون هنرهای تجسمی خیلی کانون‌های مختلفی هستش</p> <p>- تو مبحث فرهنگی بیشترین استفاده رو میشه از ظرفیت دانشجویی کرد بحث انجمن‌هاشون هست بحث کانون‌هاشون هست و دیگه براتون بگم بحث فعالیت‌های فوق برنامه ای که امکان پذیر تو حوزه فرهنگی میشه اونجا از ظرفیت دانشجویی استفاده کرد</p> <p>- و این زمینه خیلی می‌تونه کمک دانشجو باشه این در رابطه با کارهای علمی در رابطه با کارهای فرهنگی و هنری تو قسمت کانون‌ها می‌تونن فعالیت کنند</p>

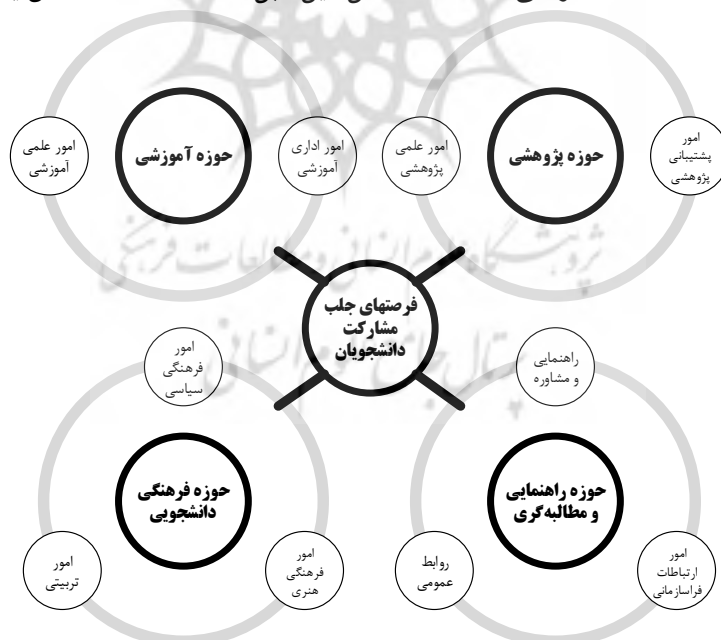
		<ul style="list-style-type: none"> - بحث‌های برنامه‌های مذهبی هست که اون یک نهاد هست یک سری کانون‌ها هستند که با نهاد همکاری می‌کنند
	برگزاری بازدیدها و اردوها	<ul style="list-style-type: none"> - بازدید از سازمان‌ها و موسسات مختلف اون‌ها رو نوعاً باز کار دانشجویی هستش - برای برنامه‌ها و اردوهای مذهبی یه دانشجو ثبت نام بکنه حضور غیاب بکنه این‌ها رو بره برگردونه مسئولیت پذیره تو معاونت فرهنگی و امور فرهنگ دانشجویی عملاً ۹۰ درصد ذی‌نفع دانشجو بنابراین خودش می‌تونه توی بازدیدها مراسم‌ها حتی مدیریت امور خوابگاه‌ها همکاری کنه
	برگزاری برنامه‌های مناسبتی	<ul style="list-style-type: none"> - برای برنامه‌ها و اردوهای مذهبی یه دانشجو ثبت نام بکنه حضور غیاب بکنه این‌ها رو بره برگردونه مسئولیت پذیره برنامه‌های فوق برنامه مثل برنامه‌های مذهبی شامل می‌شه تا برنامه‌های ورزشی البته یک نکته یادم رفت که الان قسمت تربیت بدنی دانشگاهها رو هم جدیداً به حوزه فرهنگ اضافه کردن - از وقتی که بچه‌ها فعال شدن هیئت، اعتکاف و پیاده روی اربعین راه افتاده
	همکاری در نشریات فرهنگی	<ul style="list-style-type: none"> - یک سری نشریات هم هست که دانشجو در اون نشریات فعالیت می‌کنند نشریات دانشجویی تو حوزه فرهنگی هستند
	امور تربیت بدنی	<ul style="list-style-type: none"> - دانشجویها با بخش فرهنگی دانشگاه در برگزاری دوره های ورزشی و تشکیل تیمهای ورزشی همکاری می‌کنن
	برگزاری مسابقات فرهنگی	<ul style="list-style-type: none"> - ما بهشون این امکان میدیم که بتونه اونجا فعالیتهای فرهنگی خودشو انجام بده اون وقت ما اونجا آمارشو داریم که می‌تونیم

شناسایی فرصتهای مشارکت دانشجویان در اداره امور دانشگاه ... ۲۰۵

			<p>بینیم چه کار کرده چه مسابقه‌ای برگزار کرده</p> <p>- دانشجویان را همیشه اونجا در انجمن‌های علمی عضو شون کرد هم از ایده‌ها و نظرات و طرح‌های اونا استفاده کرد</p> <p>- در واقع بچه‌های انجمن علمی برای گسترش رشته و پودمان و هم افزایش علمی برای بچه‌ها و حتی استادها فعالیت میکنند</p> <p>- انجمن علمیه که باید یک نشست برگزار کنه و یک استاد صاحب نظر بیاد اینجا توی یک ساعت یک اطلاعات کلی به تمام بچه‌ها میده</p> <p>- تو مبحث فرهنگی بیشترین استفاده رو میشه از ظرفیت دانشجویی کرد بحث انجمن‌هاشون هست بحث کانون‌هاشون هست و دیگه براتون بگم بحث فعالیت‌های فوق برنامه‌ای که امکان پذیر تو حوزه فرهنگی میشه اونجا از ظرفیت دانشجویی استفاده کرد</p> <p>- یک حوزه‌ای که دانشجوها در اون خیلی فعالیت دارن حوزه انجمن‌های علمی دانشجویی</p> <p>- بعضی‌ها هم حوزه علایقشون ممکنه مرتبط با تشکل‌ها باشه دیدگاههای سیاسی وجود داشته باشه که شما اون طرف از ظرفیتشون استفاده می‌کنیم</p> <p>- یکی دیگه از ظرفیتها، عضویت در بسیج و جامعه اسلامی است</p> <p>- تشکل‌های سیاسی سیاسی هستش دیگه حالا مثلاً توی دانشگاه تشکل چپ هست تشکل راست هست تشکل میانه هست</p>
	<p>عضویت در انجمن‌های علمی</p>	<p>امور فرهنگی سیاسی</p>	
	<p>عضویت در تشکل‌های سیاسی</p>		

		این ها کارهای سیاسی می کنند مناظره انتخاباتی بر گزار می کنند
		- بچه هایی که تو تشکل ها هستند کارهای سیاسی و حزبی رو خوب انجام میدن
	برگزاری تربیه های آزاد	- سالی یا ترمی یک بار تربیه آزاد بر گزار میکنیم

جدول ۱، نمونه ای از فرایند استخراج مفاهیم و مقوله های فرعی و اصلی در این پژوهش است که شامل حوزه «فرهنگی دانشجویی» می شود. بر همین اساس، در سایر حوزه ها نیز این فرایند اجرا شده و مفاهیم و مقوله های فرعی و اصلی مربوط به آنها با استفاده از نرم افزار maxqda استخراج شده است. بدین ترتیب، با مشخص شدن مقوله های اصلی و مفاهیم از کدهای استخراج شده، جدول نهایی و مدل پژوهش در ادامه ارائه شده است. این مدل بر اساس ابعاد و مؤلفه های شناسایی شده، طراحی شده و روابط بین عوامل نیز بر اساس روابط منطقی طراحی شده است. بر مبنای عوامل مستخرج از نظرات خبرگان، عمده عوامل به دست آمده از ادبیات پژوهش، در نظرات خبرگانی که در طی فرایند پژوهش مصاحبه شدند نیز وجود دارد؛ لذا در مدل طراحی شده که در شکل ذیل قابل مشاهده است، انعکاس یافته است.

مدل نهایی فرصتهای مشارکت دانشجویان در اداره امور دانشگاه بر اساس مصاحبه های انجام شده

۱. بررسی اعتبار مدل

پس از طراحی مدل، به منظور بررسی اعتبار مدل طراحی شده، اقدام به طراحی پرسشنامه شد و سپس پرسشنامه در بین ۱۰ نفر از متخصصان و کارشناسان مرتبط با حوزه مدیریت آموزشی و آموزش عالی توزیع شد. نتایج پرسشنامه‌های جمع‌آوری شده در جدول ۲ آمده است.

جدول ۲: میزان ارتباط مفاهیم با مدل طراحی شده

مقوله	مفهوم	تعداد مفهومی فرعی	میزان ارتباط مفاهیم با مدل		
			مرتبط	تا حدی مرتبط	غیر مرتبط
آموزشی	همکاری در امور اداری آموزشی	۱	۸	۲	۰
	همکاری در امور علمی	۱	۸	۲	۰
پژوهشی	فعالیت در امور علمی پژوهشی	۴	۲۹	۱۱	۰
	همکاری در امور پشتیبانی پژوهشی	۲	۱۷	۳	۰
فرهنگی دانشجویی	امور تربیتی	۴	۳۱	۹	۰
	امور فرهنگی هنری	۶	۴۹	۱۱	۰
	امور فرهنگی سیاسی	۳	۲۸	۲	۰
راهنمایی و مطالبه‌گری	راهنمایی و مشاوره	۴	۳۰	۱۰	۰
	روابط عمومی	۲	۱۴	۶	۰
	همکاری در امور ارتباطات فراسازمانی	۲	۱۴	۶	۰

بر اساس تجزیه و تحلیل داده‌های پرسشنامه، میزان اعتبار مدل در مفاهیم «امور فرهنگی سیاسی»، «همکاری در امور پشتیبانی پژوهشی» و «امور فرهنگی هنری»، دارای بیشترین اعتبار و مفاهیم «روابط عمومی» و «همکاری در امور ارتباطات فراسازمانی»، دارای کمترین اعتبار با مدل طراحی شده بوده است. همچنین میزان اعتبار مدل در مقوله‌های آموزشی، پژوهشی، فرهنگی دانشجویی و راهنمایی و مطالبه‌گری، به ترتیب ۸۰، ۷۷، ۸۳ و ۷۳ درصد بوده که

نشان می‌دهد بیشترین میزان ارتباط با مدل طراحی شده در مقوله فرهنگی دانشجویی بوده است که این می‌تواند وجود ساختارهای تعریف شده در دانشگاهها برای جلب فرصتهای مشارکت دانشجویان در امور دانشگاه باشد. در نهایت با جمع‌بندی کلی نظرات و پرسشنامه‌های جمع‌آوری شده، میزان ارتباط کل مدل با موضوع پژوهش، ۷۹ درصد بوده که نشان از اعتبار مناسب مدل طراحی شده و ارتباط مؤثر آن با موضوع پژوهش دارد.

د) بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس نتایج این پژوهش، فرصتهای جلب مشارکت دانشجویان در اداره امور دانشگاه، در چهار مقوله اصلی، شامل آموزشی، پژوهشی، فرهنگی دانشجویی و راهنمایی و مطالبه‌گری تقسیم شدند. با توجه به ساختارهای موجود و همچنین محدودیتهای آیین‌نامه‌ای در دانشگاهها، می‌توان به نسبت‌های مختلف از ظرفیتهای دانشجویان بهره برد.

با توجه به اینکه بیشتر فعالیتها در حوزه آموزش و در قالب سامانه‌های آموزشی اتفاق می‌افتد و از طرفی دسترسی به بانکهای اطلاعاتی مربوط به دانشجویان، اساتید و کارکنان وجود دارد؛ بنابراین، فرصتهای همکاری محدودی برای به کارگیری دانشجویان وجود خواهد داشت. اما در برخی از فعالیتهای آموزشی که نیازی به اتصال به سامانه‌های آموزشی نیست، می‌توان از این ظرفیت استفاده کرد. بنابراین، در حوزه آموزش بر اساس کدگذاری‌های مرحله اول، مشخص شد که برخی از کدهای باز می‌توانند مفاهیمی را شکل‌دهی کنند. این مفاهیم در برگیرنده محتوای کدهای اولیه بوده است. برای مثال، از کنار هم قرار گرفتن «استفاده از دانشجویان برای حل تمرین» و «همکاری با استاد در آموزش مجازی»، یک مفهوم با عنوان «همکاری در امور علمی» شکل گرفت که نشان می‌دهد دانشجویان با توجه به اشراف اطلاعات آموزشی و مهارتهای خود، ظرفیت مناسبی برای کمک به استاد در فعالیتهای آموزشی و تدریس می‌باشند. همچنین این کار زمینه مناسبی برای تقویت مهارت تدریس و کلاس‌داری را برای آنها فراهم می‌کند و تجربه آنان را در این زمینه افزایش می‌دهد. از طرف دیگر، فرصتی را برای دانشگاه به منظور شناسایی نیروهای مستعد تدریس در سالهای آتی فراهم می‌کند. همچنین با توجه به شناخت دانشجویان با فضای آموزشی و دانشجویی، آنان گزینه‌های مناسبی برای کمک در تنظیم و برنامه‌ریزی کلاسی و درسی خواهند بود. به این معنی که می‌توانند با تعامل با اساتید، دانشجویان و دانشکده، برنامه‌ای مناسب با بیشترین توافق بین طرفین را پیش‌بینی کنند.

در حوزه پژوهشی، بر اساس کدگذاری‌های مرحله اول، مشخص شد که برخی از کدهای باز می‌توانند مفاهیمی را شکل دهی کنند. این مفاهیم در برگیرنده محتوای کدهای اولیه بوده است. برای مثال، از کنار هم قرار گرفتن «چک کردن مقالات در مرحله چاپ» و «کمک در فعالیت علمی مجلات تخصصی»، یک مفهوم با عنوان «همکاری در مجلات و نشریات علمی» شکل گرفت. همچنین در سطح بالاتر، از کنار هم قرار دادن برخی مفاهیم فرعی، یک مفهوم اصلی شکل گرفت. این مفهوم اصلی، در برگیرنده محتوای مفاهیم فرعی است. برای مثال، از کنار هم قرار گرفتن «برگزاری کارگاهها و دوره‌های تخصصی»، «برگزاری کرسی‌های نظریه پردازی و نشستهای علمی»، «برگزاری همایشها و جشنواره‌ها» و «همکاری در مجلات و نشریات علمی»، یک مفهوم با عنوان «فعالیت در امور علمی پژوهشی» شکل گرفت که نشان می‌دهد فرصتهای علمی و پژوهشی متنوعی برای استفاده از ظرفیتهای دانشجویان وجود دارد تا بتوانند هم امور اجرایی آنها را برعهده بگیرند و هم توانمندیهای علمی و پژوهشی خود را ارتقا دهند. همچنین «همکاری در امور ترجمه» و «اداره کتابخانه»، مفهومی به نام «همکاری در امور پشتیبانی پژوهشی» را شکل دادند. به این معنی که جدا از فعالیتهای علمی و تخصصی در حوزه پژوهشها، فضای مناسب دیگری در امور پشتیبانی پژوهشی برای کمک به سایر دانشجویان در بخش پژوهشی دانشگاه وجود دارد که دانشجویان ظرفیت مناسبی برای تصدی آن به حساب می‌آیند. اما با توجه به نوع فعالیتهای تمرکز ویژه امور در بخش معاونت فرهنگی دانشجویی دانشگاهها، بیشترین فرصتهای مشارکت دانشجویان در این بخش قابل تعریف است؛ فضایی که در اصل، کادر دانشگاه بیشتر نقش پشتیبانی و انجام امور اداری و مکاتباتی را برعهده دارند و می‌توان اکثر فعالیتهای موجود در این بخش را به دانشجویان واگذار کرد.

بر اساس کدگذاری‌های مرحله اول، مشخص شد که برخی از کدهای باز می‌توانند مفاهیمی را شکل دهی کنند. این مفاهیم در برگیرنده محتوای کدهای اولیه بوده است. برای مثال، از کنار هم قرار گرفتن «مسئول و ناظم خوابگاه» و «حضور و غیاب دانشجویان در خوابگاه»، مفهوم «مسئول انتظامات خوابگاه» شکل گرفت. از کنار هم قرار گرفتن «توجه به علائق هنری، مذهبی و ادبی دانشجویان»، «استقبال از موضوعات فرهنگی فارغ از رشته و تخصص علمی» و «گرایش به فعالیتهای هنری و مذهبی در قالب نهادهای دانشجویی»، مفهوم «عضویت در کانونهای فرهنگی هنری» شکل گرفت. از کنار هم قرار گرفتن «استفاده از ایده‌ها و نظرات علمی دانشجویان»، «هم‌افزایی علمی دانشجویان و اساتید در راستای گسترش

رشته»، «علاقه‌مندی به برگزاری نشستهای علمی» و «گرایش به انجام فعالیتهای فوق برنامه فرهنگی»، مفهوم «عضویت در انجمنهای علمی» شکل گرفت. از کنار هم قرار گرفتن «استقبال از اظهار نظرهای سیاسی دانشجویان»، «علاقه‌مندی برای عضویت در انجمنها و بسیج دانشجویی» و «علاقه‌مندی برای انجام فعالیتهای سیاسی و حزبی»، مفهوم «عضویت در تشکلهای سیاسی» شکل گرفت.

همچنین در سطح بالاتر، از کنار هم قرار دادن برخی مفاهیم فرعی، یک مفهوم اصلی شکل گرفت. این مفهوم اصلی، در برگیرنده محتوای مفاهیم فرعی است. برای مثال، از کنار هم قرار گرفتن «مسئول انتظامات خوابگاه»، «برگزاری فعالیتهای تربیتی در خوابگاه»، «برگزاری دوره‌های پودمانی تربیتی» و «مشاوره‌های فرهنگی تربیتی»، مفهومی با عنوان «امور تربیتی» شکل گرفت که نشان می‌دهد یکی از بخشهای مهم در امور فرهنگی، هم به لحاظ مسائل تربیتی شخصی و انفرادی دانشجویان و هم در سطح وجهه دانشگاه و الگوهای تربیتی موجود در آن است. در سطحی کلان‌تر نیز به منظور تربیت مناسب برای جامعه در کنار مسائل آموزشی، امور تربیتی است که برای ذائقه‌های مختلف دانشجویان و سطح مهارت آنها، می‌توان فرصتهای متنوعی را ایجاد کرد تا دانشجویان با بهره‌گیری از این فرصتها، هم مهارتهای لازم را در قالب کارورزی در این امور پشت سر گذارند و هم در اجرای این برنامه‌ها، فرصتی برای تقویت و اصلاح امور تربیتی خود فراهم کنند.

از کنار هم قرار گرفتن مفاهیم «عضویت در کانونهای فرهنگی هنری»، «برگزاری بازدیدها و اردوهای دانشجویی»، «برگزاری برنامه‌های مناسبتی»، «همکاری در نشریات فرهنگی»، «امور تربیت بدنی و مسائل ورزشی» و «برگزاری مسابقات فرهنگی»، مفهومی به نام «امور فرهنگی و هنری» را شکل دادند. به این معنی که توجه ویژه نسبت به ذائقه‌های هنری دانشجویان و استفاده از ظرفیت و انگیزه ویژه آنان در اجرای امور فرهنگی و هنری می‌تواند محصولات و خدمات مناسب فرهنگی را برای دانشگاه در پی داشته باشد.

همچنین از کنار هم قرار گرفتن مفاهیم «عضویت در انجمنهای علمی»، «عضویت در تشکلهای سیاسی» و «برگزاری تریبون‌های آزاد»، مفهومی به نام «امور فرهنگی سیاسی» را شکل دادند. به این معنی که ایجاد یک فضای بی‌طرف سیاسی و از سویی، بالا بردن سطح دانش سیاسی دانشجویان و همچنین تقویت مهارت استدلال و گوش دادن مؤثر و در نهایت، توانایی هم‌نشینی افراد در جامعه‌ای با نظرات مختلف سیاسی و از سوی دیگر، افزایش مهارت

فن بیان، یکی از وظایف تربیتی دانشگاه است که می توان از ظرفیت خود دانشجویان برای پیشبرد این هدف استفاده کرد.

با توجه به نتایج به دست آمده از این پژوهش و نگاه به سایر پژوهشها، مشاهده می شود که اکثر مقالات انجام شده در زمینه مشارکت دانشجویان، حول محور فرصتهای مشارکت دانشجویان یا عوامل مؤثر بر جلب مشارکت دانشجویان و همچنین موانع جلب مشارکت آنان در سیستم دانشگاهی بررسی شده اند. از طرف دیگر، مشارکت دانشجویان در موضوعات آموزشی، مانند ارزشیابی اساتید، همکاری در فعالیتهای کلاسی و درسی با سایر دانشجویان و استاد؛ فعالیتهای فرهنگی اجتماعی، مانند فعالیتهای ورزشی و انجمنهای علمی؛ فعالیتهای پژوهشی و تولید دانش و همچنین تأثیر آن بر نظام مدیریتی و حکمرانی در دانشگاهها تقسیم شده است. نکته قابل ذکر در خصوص بررسی های صورت گرفته این است که در اکثر مطالعات انجام شده، بیشتر در یک حوزه خاص مثلاً حوزه آموزش یا پژوهش تمرکز شده و نگاه جامع به تمامی ابعاد فعالیتهای دانشجویان در دانشگاه نداشته است. اما با توجه به حوزه های تخصصی برشمرده از مطالعات انجام شده و همچنین ساختار مدیریتی دانشگاهها، می توان نوع مشارکت و فعالیت دانشجویان در دانشگاه را در حوزه های آموزشی، پژوهشی و تولید علم و دانش، فعالیتهای فرهنگی و اجتماعی تقسیم کرد. از سوی دیگر، اکثر مطالعات انجام شده در حوزه فعالیتهای مشارکتی دانشجویان، معطوف به حضور گسترده در فعالیتهای بوده و کمتر به نقش آنان در نظام مدیریتی و حکمرانی دانشگاه اشاره شده است. طبق نتایج این پژوهش، فرصتهای جلب مشارکت دانشجویان در حوزه آموزشی، با پژوهشهای بهلولی و همکاران (۱۴۰۲)، سعیدی و میبودی (۱۴۰۱)، الکساندر و همکاران (۲۰۲۰) هم راستاست. در حوزه فرهنگی دانشجویی نیز نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش نیازی و همکاران (۱۴۰۲)، قربانی و همکاران (۱۴۰۱)، شاه عابد و همکاران (۲۰۲۰)، لیزیو^۱ و ویلسون (۲۰۰۹) و همچنین در حوزه پژوهشی، با مطالعه فعلی و همکاران (۱۴۰۱) دارای نتایج مشترک است. با توجه به اینکه بیشتر تمرکز دانشگاهها در استفاده از ظرفیت دانشجویان، معطوف به امور فرهنگی دانشجویی است؛ لذا اهتمام کمتری به سایر بخشها شده که این موضوع در پژوهشهای انجام شده در این زمینه نیز مشهود است. بنابر این، پیشنهاد می شود با بررسی آیین نامه های موجود و بررسی فرایندهای کاری در سایر بخشهای دانشگاه، اعم از حوزه های آموزشی و پژوهشی، ظرفیتهای این بخشها نیز هم به

لحاظ ساختاری و هم به لحاظ آیین‌نامه‌ای مورد توجه و بازبینی قرار گیرد. بدیهی است انجام پژوهش‌های مشابه در حوزه‌های مطرح‌شده می‌تواند باعث تعریف فعالیتهای دانشجویی در این حوزه‌ها شود و به تبع آن، فرهنگ مشارکتی در دانشگاهها ارتقا یابد.

۱. پیشنهادها

با توجه به نتایج به دست آمده، پیشنهادهای ذیل بر اساس یافته‌های پژوهش ارائه می‌شود.

۱. مدیران دانشگاههای مورد مطالعه و همچنین آموزش عالی، یک هدفگذاری مشخص برای راهبری دانشجویان به خصوص نودانشجویان، به منظور همسوسازی آنان با اهداف کلان دانشگاهها و همچنین تلاش برای تکمیل زمانهای آزاد دانشجویان در فضای دانشگاهی داشته باشند؛ زیرا بر اساس مصاحبه‌های میدانی، به نظر می‌رسد در موقعیتهای سیاسی، اجتماعی و اقتصادی جامعه، تأثیرپذیری این گروه از دانشجویان به فضاهای خارج از دانشگاه مانند شبکه‌های اجتماعی بالا بوده و این می‌تواند منجر به آسیبهای جدی، هم به لحاظ فردی و هم به لحاظ اجتماعی برای دانشجویان و محیط دانشگاه شود. قطعاً هدفگذاری مشخص، یکی از ابزارهای در اختیار دانشگاهها برای تأثیرگذاری بر نسل جوان و همسوسازی آنان با ارزشها و آگاهسازی آنان با شرایط محیطی، فضای دانشگاه و جلب مشارکت آنان در این محیط خواهد بود. از طرف دیگر، فرصتهای مشارکت دانشجویان در دانشگاه، نیازمند نگاه بلندمدت است.

۲. به صورت جدی‌تر، راهبردها و چشم‌اندازهای ویژه‌ای برای دانشگاهها جدا از آموزش و کلاسهای درس نیز تعریف شود. طراحی یک نقشه کلان در هر یک از دانشکده‌ها و حوزه‌های دانشی موجود در دانشگاهها، و جذب هدفمند هیئت علمی و اجرای پژوهشهای کاربردی برای تکمیل نقاط ضعف موجود در دانشگاهها و در نهایت، به کارگیری دانشجویان در مطالعه و پژوهشهای مربوط، دستاوردهای مفیدی هم برای دانشگاه در فضای علمی و پژوهشی خواهد بود و هم می‌تواند فرصتی مطلوب برای کادرسازی دانشگاه در سالهای پیش رو از طریق جذب دانشجویان توانمند امروز باشد.

۳. با توجه به الگوهای اقتصاد مقاومتی موفق برای کاهش هزینه‌های مرتبط با آموزش عالی و خودکفایی دانشگاهها در تأمین هزینه‌های خود، به منظور کاهش هزینه‌های تمام شده تحصیل، به خصوص در دانشگاههای دولتی، سیاست به کارگیری دانشجویان در اداره امور دانشگاه نیز بازتعریف شود تا امکان موفقیت آن ایجاد شود.

شناسایی فرصتهای مشارکت دانشجویان در اداره امور دانشگاه ... ♦ ۲۱۳

۴. با توجه به بررسی های میدانی، همچنین نقاط قوت و مزایای سبک مدیریت و رهبری مشارکتی در سیستم های آموزشی، پیشنهاد می شود مدیران و مسئولان دانشگاهها، فرهنگ مدیریت مشارکتی در فضای جامعه دانشگاهی را گسترش دهند و از ظرفیتهای فراوان دانشجویان در اداره دانشگاه استفاده کنند.

۵. دوره های بهسازی و کارورزی، همچنین استعدادیابی به منظور تعیین ظرفیتهای توانمندی های دانشجویان با هدف به کارگیری آنان در فضای تصمیم سازی دانشگاه صورت گیرد.

۶. علاوه بر معاونت فرهنگی و دانشجویی، در سایر بخشها، از جمله آموزش و پژوهش نیز جایگاههای تعریف شده ای برای فعالیتهای دانشجویی تعیین شود. این موضوع هم به لحاظی فرایندی می تواند منجر به نظم دهی و به رسمیت شناخته شدن فعالیتهای دانشجویی شود و هم از لحاظ انگیزشی برای دانشجویان مؤثر خواهد بود.

۷. نگاه مدیران و مسئولان دانشگاه به تسهیل مشارکت دانشجویان در اداره امور دانشگاه، نگاهی مستمر برای تقویت سرمایه انسانی و اجتماعی برای اداره امور دانشگاه و در نهایت برای مدیریت آینده کشور باشد.

پیشنادهایی برای پژوهشهای آتی:

- بررسی الگوهای جدید ساختاری در دانشگاهها و تعیین فرصتهای شغلی و مشارکت برای دانشجویان متناسب با آنها؛
- بررسی عوامل انگیزشی دانشجویان و مسئولان دانشگاه برای مشارکت و هم افزایی بیشتر دانشجویان در اداره امور دانشگاه؛
- مطالعه بهره وری مشارکت دانشجویان در مدیریت امور دانشگاه؛
- ارزیابی عملکرد دانشگاههای کشور در به کارگیری دانشجویان در اداره امور دانشگاه بر اساس مدل طراحی شده؛
- بررسی علل عدم تمایل به تغییرات ساختاری و وظیفه ای دانشگاهها در راستای حمایت از فعالیتهای دانشجویان در اداره امور دانشگاه؛
- بررسی سبکهای مدیریت در دانشگاههای کشور و ارزیابی میزان موفقیت آنها در مشارکت دانشجویان در اداره امور دانشگاه؛
- بررسی تطبیقی مدلهای به کارگیری دانشجویان در اداره امور دانشگاههای پیشرو و موفق در جهان؛

- بررسی رابطه نسبی بین مشارکت دانشجویان در اداره امور دانشگاه با عملکرد تحصیلی و موفقیت‌های شغلی آنان پس از اتمام تحصیل.

۲. محدودیت‌های پژوهش

- نتایج به دست آمده از این مطالعه به دلیل ماهیت آن، تعمیم‌پذیر به کلیه دانشگاه‌های کشور نیست؛
- بروز و دخالت دادن پیش فرضها و تعصبات پژوهشگر ممکن است یافته‌ها و نتایج پژوهش را خدشه دار کرده باشد؛ هرچند تلاش شد تا حد امکان بدون سوگیری عمل شود و صرفاً اقدام به رصد تجارب و مشاهدات مشارکت کنندگان کند؛
- در پژوهش‌های کیفی، امکان تفاسیر مختلف از پدیده مورد بررسی وجود دارد؛ به همین دلیل، تفسیر صورت گرفته از پدیده در پژوهش حاضر، تنها یکی از تفاسیر ممکن و پذیرفتنی درباره آن است و امکان وجود تفاسیری دیگر از آن نیز وجود دارد؛
- به علت نو بودن پژوهش حاضر، ادبیات پژوهش مرتبط با این موضوع کمتر یافت می‌شد؛ بنابر این، شناسایی متخصصان این حوزه کاری و رسیدن به یک پروتکل جامع برای مصاحبه، پژوهشگران را با محدودیت مواجه ساخت؛
- دسترسی به مصاحبه‌شوندگان، به دلیل ماهیت اجرایی و علمی بودن موضوع پژوهش و همچنین سطح علمی و اداری مصاحبه‌شوندگان؛
- وابسته بودن نتایج و مدل به دست آمده به شیوه تحلیل و مسیر طی شده توسط پژوهشگر؛
- محدودیت آیین‌نامه‌ای در فرصت‌های مشارکت و تأکید مصاحبه‌شوندگان بر موانع قانونی به کارگیری دانشجویان، یکی از محدودیت‌ها در شناسایی فرصت‌های مشارکت دانشجویان بود.

منابع

- آذری، نرگس (۱۳۸۵). «**ضرورت شناخت آسیبها و فرصتهای انجمن علمی**». مجموعه مقالات نخستین سمینار آسیب شناسی انجمنهای علمی دانشجویی در ایران. ۹ و ۱۰ آبان، دانشگاه شهرکرد.
- آراسته، حمیدرضا (۱۳۹۱). **دانشگاهها چگونه کار می کنند؟ سازمان علمی و رهبری آن از منظر سیبرنتیک**. تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی.
- ابراهیمی، قربانعلی؛ علی بابازاده بایی و سید احمد میرمحمدتبار (۱۳۹۴). «**اعتماد اجتماعی و تشکلهای دانشجویی: تبیین تجربی اعتماد اجتماعی دانشجویان عضو و غیر عضو تشکلهای دانشجویی دانشگاه کاشان**». مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، پاییز و زمستان: ۵۱-۲۷.
- امیریان زاده، مژگان، جعفری، پریوش و قورچیان، نادرقلی (۱۳۹۰). «**نقش انجمنهای علمی در بالندگی رهبری دانشجویان دختر و پسر**». رهبری و مدیریت آموزشی، سال پنجم، ش ۱: ۲۵-۴۶.
- بهلولی، سپیده؛ رامین نگاهداری، آیلا بهرامیان، مریم کوه سلطانی، کتایون کاتبی، پوریا حریری شبستری و سعید حسن زاده (۱۴۰۲). «**عوامل تأثیرگذار بر میزان مشارکت دانشجویان در فرایند ارزشیابی اساتید از دیدگاه اعضای هیئت علمی و دانشجویان دانشکده دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی تبریز**». راهبردهای آموزش در علوم پزشکی، جلد ۱۶، ش ۵: ۴۸۷-۴۸۰.
- جویباری، لیلا؛ فرزانه مختاری، مریم نوروزی و اکرم ثناگو (۱۳۹۷). «**بررسی تجربیات و دیدگاه دانشجویان درخصوص ارتقای انگیزه آموزشی در دانشگاه علوم پزشکی گلستان در سال ۱۳۹۳**». مطالعات آموزشی، مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی دانشگاه علوم پزشکی ارتش، سال ششم، ش ۲.
- قاسمی روشناوند، فاطمه؛ سید حسین ابطحی ایوری، علیرضا عطاردی، علیرضا محمدزاده، محمد کشتکار، سید حسین ناظمی و همکاران (۱۴۰۱). «**بررسی وضعیت تحصیلی و برخی عوامل مرتبط با آن در دانشجویان دانشکده پیراپزشکی دانشگاه علوم پزشکی گناباد**». پژوهش در آموزش علوم پزشکی، ش ۱۴ (۲): ۲۸-۲۱.

- سراجزاده، حسین (۱۳۹۴). نگرشها و رفتار دانشجویان، پروژه مشترک معاونت فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم و پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم. تهران: انتشارات پژوهشکده.
- سعیدی، علی و حامد میبودی (۱۴۰۱). «عوامل مؤثر بر مشارکت دانشجومعلمان در کلاسهای مجازی دانشگاه فرهنگیان پس از شیوع کووید ۱۹». *فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی*، دوره سیزدهم، ش ۲ (پیاپی ۵۰): ۱۳۹-۱۲۳.
- شاکرمی، مریم؛ مسعود صادقی و عزت‌اله قدم‌پور (۱۳۹۶). «تدوین مدل درگیری تحصیلی بر اساس عوامل جو روانی- اجتماعی کلاس درس و جو عاطفی خانواده با نقش میانجی تاب‌آوری». *روشها و مدل‌های روان‌شناختی*، ش ۸ (۳ پیاپی ۲۹): ۱۵۹-۱۸۲. SID. <https://sid.ir/paper/227483/fa>
- فعلی، سعید؛ غلام‌رضا پزشکی‌راد و محمد چیدری (۱۴۰۱). «بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت دانشجویان در فعالیتهای پژوهشی و تولید علم». *پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، ش ۱۲ (۴): ۱۲۴-۹۳.
- قربانی، محمدحسین؛ فرشاد امامی و حمیدرضا صفری جعفرلو (۱۴۰۱). «تدوین الگوی راهبردی توسعه مشارکت دانشجویان در فعالیتهای ورزش همگانی». *پژوهش در ورزش تربیتی*، انتشار برخط: doi: 10.22089/res.2023.13452.2299
- کیخا، احمد؛ فهیمه حمدی و جعفر توفیقی داریان (۱۴۰۱). «بازخوانی نقش دانشجویان در حکمرانی دانشگاه با رویکرد کیفی (نمونه‌کاوی: چند دانشگاه منتخب شهر تهران)». *مطالعات برنامه‌ریزی آموزشی*، دوره یازدهم، ش ۲۱: ۳۲-۱۶.
- لیث، نادر؛ محمد چیدری، احمد رضوانفر و عنایت‌الله عباسی (۱۳۹۱). «بررسی میزان کسب و توسعه مهارتهای شغلی دانشجویان علمی-کاربردی کشاورزی استان آذربایجان غربی». *اقتصاد و توسعه کشاورزی*، سال بیست و ششم، ش ۲.
- ناتارجان (۱۳۷۹). *مدیریت فعالیتهای دانشجویی در آموزش عالی*. ترجمه مهدی عباسی. تهران: دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی فرهنگی و اجتماعی.
- منوچهری، هومان؛ الهام ایمانی، فروزان آتش‌زاده شوریده و حمید علوی مجد (۱۳۹۸). «کار دانشجویی در دانشجویان پرستاری: مروری بر مطالعات». *راهبردهای توسعه در آموزش پزشکی*، ش ۱ (۶): ۷۳-۶۰.

شناسایی فرصتهای مشارکت دانشجویان در اداره امور دانشگاه ... ♦ ۲۱۷

- نیازی، محسن؛ اکبر ذوالفقاری، الهام رضایی و شکوفه آب شیرین (۱۴۰۲). «طرحی نو برای مشارکت اجتماعی دانشجویان ایرانی در دانشگاه (فرا ترکیب)». *جامعه‌شناسی کاربردی*، سال سی و چهارم، ش ۳ (پیاپی ۹۱): ۲۳-۴۲.
- واعظی، حمیده؛ نادرقلی قورچیان، پریش جعفری و کامران محمدخانی (۱۴۰۱). «شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های ارتقای مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی ایران». *پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، ش ۲۸ (۱): ۳۳-۶۴. doi: 10.52547/irphe.1401.1.33

- Alexander, Kagendo Dinah; George Onyango & Dorothy Kyalo (2020). "Extent of Student Participation in Management of School Curriculum in Secondary Schools in Tharaka-Nithi and Nairobi Counties, Kenya". *IOSR Journal of Humanities and Social Science (IOSR-JHSS)*, Vol. 25, Issue 6, Series 9: 32-39.
- Bulvinska, Oksana & Lesya Chervona (2020). Students' participation in quality assurance at university Continuous professional education: Theory and practice (3). 95-101. ISSN 1609-8595.
- Coates, H. (2007). "A model of online and general campus-based student engagement". *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 32(2): 121-141.
- Hathaway, Elizabeth (2020). "Assisting Faith-Based Organizations Increase Sense of Belonging during the Covid-19 Pandemic". *Journal of Pastoral Care & Counseling*, Vol. 74(4): 226-228.
- Hartmann, Christine W.; Lisa Minor & A. Lynn Snow (2019). "Development of a Program to Support VA Community Living Centers' Quality Improvement". *Fed Pract*, 36(5): 228-231.
- Lizzio, Alf & Keithia Wilson (2009). "Student participation in university governance: the role conceptions and sense of efficacy of student representatives on departmental committees". *Studies in Higher Education*, Vol. 34, Issue 1, <https://doi.org/10.1080/03075070802602000>
- Mazhar, A. & A. Masood (2019). "Determinants of students' loyalty to university: A service-based approach". online at <https://mpr.ub.uni-muenchen.de/84352/MPRA Paper No. 84352>.
- Moore, Rebecca M.; Kathleen H. Darby & Michelle E. Blake (2016). "A Collaborative Team Teaching Model for a MSW Capstone Course". *Journal of Evidence-Informed Social Work*, 2376-1407 (Print) 2376-1415 (Online): <http://www.tandfonline.com/loi/webs21>

- Planas, A.; P. Soler, J. Fullana, M. Pallisera & M. Vilà (2013). "Student participation in university governance: the opinions of professors and students". *Studies in Higher Education*, Vol. 38 No. 4: 571-583, available at: <http://doi.org/10.1080/03075079.2011.586996>
- Sakurai, Y. (2014). Understanding factors contributing to the academic management of international university students. The University of Helsinki, Institute of Behavioural Sciences.
- See, E. Locke & D. Schweiger (1998). Participation in decision making.
- Schulz, W.; J. Ainley, J. Fraillon, D. Kerr & B. Losito (2009). "ICCS 2009 International Report: civic knowledge, attitudes, and engagement among lower-secondary school students in 38 countries". *International Association for the Evaluation of Educational Achievement*, Amsterdam.
- Shahabul, Haque; Abdulghani Muthanna & Monira Sultana (2020). "Student participation in university administration: factors, approaches and impact". *Tertiary Education and Management*, 28: 81-99.
- Trowler, V. (2010). Student engagement literature review. The Higher Education Academy.
- Azari, Narges (2006). "The need to recognize the harms and opportunities of the scientific community". Proceedings of the first pathology seminar of student scientific associations in Iran. November 9 and 10, Shahrekord University.
- Arasteh, Hamidreza (2012). How do universities work? Scientific organization and its leadership from a cybernetic point of view. Tehran: Higher Education Research and Planning Institute.
- Ebrahimi, Ghorban Ali and others (2014). "Social trust and student organizations: experimental explanation of social trust of students who are members and non-members of student organizations of Kashan University". *Journal of Social Sciences*, Faculty of Literature and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, fall and winter: 27-51.
- Amiranzadeh, Mozghan and others (2010). "The role of scientific associations in the leadership development of male and female students". *Educational leadership and management*, Vol. 1: 25-46.
- Bohlouli, Sepideh and others (2024). "Factors influencing the level of students' participation in the evaluation process of professors from the point of view of faculty members and students of the Faculty of Dentistry of Tabriz University of Medical Sciences". *Education strategies in medical sciences*, vol. 16, no. 5: 487-480.
- Joybari, Leila and others (2017). "Investigation of students' experiences and views regarding the promotion of educational motivation in Golestan University of Medical Sciences in 2013". *Educational Studies*, Center for

- Studies and Development of Medical Education, Army University of Medical Sciences, 6th year, volume 2.
- Ghasemi Roshanavand and others (2022). "Evaluation of educational status among students of Paramedical Faculty of Gonabad University of Medical Sciences". *Research in Medical Science Education*, Vol. 14(2): 21-28.
  - Serajzadeh, Hossein (2014). Attitudes and behavior of students, a joint project of the Cultural and Social Vice-Chancellor of the Ministry of Science and the Research Institute of Cultural and Social Studies of the Ministry of Science. Tehran: Research Institute Publications.
  - Saeedi, Ali and Hamed Meiboudi (2022). "Effective factors on the participation of student teachers in the virtual classes of Farhangian University after the outbreak of Covid-19". *Information and communication technology in educational sciences*, 13th period, vol. 2 (50 series): 139-123.
  - Shakrami, Maryam; Massoud Sadeghi and Ezzatollah ghadampour (2016). "Development of academic conflict model based on the factors of psycho-social atmosphere of the classroom and emotional atmosphere of the family with the mediating role of resilience". *Psychological methods and models*, Vol. 8(3) (29): 182-159. SID. <https://sid.ir/paper/227483/fa>
  - Feli, Saeed; Gholamreza Pezeshkirad and Mohammad Chizari (2022). "Factors affecting students' participation in research activities and science production". *Research and Planning in Higher Education*, No. 12(4): 93-124.
  - Ghorbani, Mohammad Hossein; Farshad Emami and Hamidreza Safari Jafarlo (2022). "Developing a strategic model for the development of student participation in public sports activities". *Research in educational sports*, published online: doi: 10.22089/res.2023.13452.2299
  - Kikha, Ahmad; Fahima Hamdi and Jafar Tawfighi Darian (2022). "Reviewing the role of students in university governance with a qualitative approach (sample analysis: several selected universities in Tehran)". *Educational planning studies*, 11th period, No. 21: 16-32.
  - Leith, Nader; Mohammad Chizari, Ahmad Razwanfar and Inayatullah Abbasi (2013). "Investigation of the level of acquisition and development of occupational skills of scientific-applied agricultural students of West Azarbaijan Province". *Agricultural Economy and Development*, 26th year, volume 2.
  - Natarjan (2000). *Management of student activities in higher education*. Translated by Mehdi Abbasi. Tehran: Bureau of Cultural and Social Studies and Planning.

- Manochehri, Homan and others (2018). "Student work among nursing students: a review of studies". Development strategies in medical education, No. 6(1): 60-73.
- Niazi, Mohsen; Akbar Zulfaqari, Elham Rezaei and Shokoofeh Abshirin (2023). "A new plan for the social participation of Iranian students in the university ". Applied Sociology, 34th year, No. 3 (consecutive 91): 23-42.
- Vaezi, Hamideh and others (2022). "Identifying the dimensions and components of promoting students' participation in Iran's academic management system". Research and Planning in Higher Education, Vol. 28(1): 64-33: doi: 10.52547/irphe.1401.1.33

